

DEUİFD XLIII / 2016, ss. 183-204.

**NİYÂZÎ-İ MISRÎ'NİN TEFSİRÜ FÂTİHATİ'L-KİTÂB ADLI
RİSALESİNİN TAHKİK VE DEĞERLENDİRMESİ**

Nefise EFE*

ÖZ

Niyâzî-i Mısırî, hicrî XI. asırda yaşamış bir Osmanlı âlimidir. Mutasavvıf kişiliği ile şöhrete kavuşmuştur. Pek çok alanda eser te'lif etmiştir. Bu makalemizde ona ait olan Tefsîru Fâtihati'l-Kitâb adlı yazma eseri dört farklı nüsha çerçevesinde tahkik etmeyi amaçladık. Nüshalar hakkında bilgi verip tahkike geçtik ve eserle ilgili değerlendirme ile makaleyi sonlandırdık.

Anahtar Terimler: Niyâzî-i Mısırî, Tefsir, Fatiha Süresi

EDITION AND CRITIQUE OF NIYAZI MISRI'S TEFSIRU FATIHATIL-
KITAB

ABSTRACT

Niyâzî-i Mısırî, who lived in the XI. centry (A.H.), is on Ottoman scholar. He is famous by mystical personality. He has works in the different fields. In this article, we aimed of the edition of the Tafsir Fatiha al-Kitab (Commentary of the Opening Chapter of Quran) by comparing four manuscripts of it. Firstly, we gave an information about the manuscripts and edited it. Secondly, we evaluated and examined the results. And we concluded the article.

Keywords: Niyâzî-i Mısırî, Quranic Commentary, Fatiha Chapter

GİRİŞ

Tarih boyunca yetişmiş büyük insanların yaşadığı zaman ve zemin, onların düşünce dünyasına tesir etmiştir. Büyük insanların düşüncelerinin ürünü olan eserlerini anlamak da o milletin tarihi idrak etmek demektir. Kendi yaşadığı andan bugüne kadar ilahi ve gazelleriyle tasavvufla uğraşanların ilgi odağı olan Niyâzî-i Mısırî de tarihimizin

* Dr., DİB., Uzm. Kur'an Kursu Öğr., nefiseefe@yahoo.com

Makalenin Hakemlere Gönderiliş Tarihi : 04/05/2016

Makalenin Hakemlerden Geliş Tarihi : 15/06/2016

mihenk taşlarından birisidir. Tefsîru Fâtihati'l-Kitâb adlı risalenin neşredilerek, hem Niyâzî-i Mısırî'nin bilinmeyen yönlerini keşfedilmesi hem kültürel mirasımızın bir parçasının gelecek kuşakların hizmetine sunulması gerekiyordu. İşte bu çalışmamızda biz, hem kütüphane raflarında gün yüzüne çıkmayı bekleyen bu risaleyi tahkik ederek ilim dünyasına katkı sağlamayı hem de en çok tefsir edilen sûrelerden birisi olan Fatıha Sûresi'nde tasavvufun etkisini tespit etmeyi amaçladık.

NİYÂZÎ-İ MISRÎ'NİN HAYATI

Asıl adı Mehmed'dir.¹ Şiirlerinde Mısırî ve Niyâzî mahlaslarını kullandığı için Niyâzî-i Mısırî ismiyle meşhur olmuştur.² 1027/1618 yılında Malatya'da doğmuştur.³ Nakşibendî tarikatı mensubu olan babasının tekliflerine itiraz ederek gençliğinde Halvetî tarikatı şeyhi Malatyalı Hüseyin Efendi'ye intisab etmiştir. Diyarbakır ve Mardin'de mantık ve kelim ilimlerini tahsil ettikten sonra Mısır Ezher Medresesi'nde okumuştur. Bu sırada intisab ettiği Kâdirî şeyhi kendisine "Zahir ilim talebinden tamamen vazgeçmedikçe tarikat ilmi sana açılmaz" demiştir. Bu sözden sonra kararsız kalan Niyâzî-i Mısırî'ye, Abdülkadir-i Geylanî Hazretleri rüyasında zuhur edip zahir ilimlerini öğrenip amel etmesini söyleyip, tarikat ilmine ise bir mürşid ışığında ulaşabileceğini ama nasibinin bu şehirde olmayıp Anadolu tarafında olduğunu işaret etmiştir. Bu rüya üzerine ilmi hayatına yeni bir yön çizen Niyâzî-i Mısırî, Mısır, Suriye ve Anadolu'nun farklı şehirlerini gezdikten sonra 1646 yılında İstanbul'a gelmiştir. İstanbul'da sonra Uşak'a oradan da Elmalı'ya gitmiş ve Ümmî Sinan'a intisab etmiştir.⁴ Uşak, Çal ve Kütahya'da irşad görevi yapmıştır. Ardından 1669'da Bursa'ya yerleşip Ulu Cami civarında irşad faaliyetlerini sürdürmüştür. Hayatında önemli bir yer arz eden Bursa'da sekiz yıl kaldıktan sonra Sadrazam Köprülü Mehmed Paşa'nın davetiyle iki defa Edirne'ye gitmiştir. Eski Cami'deki bir vaazında

¹ Mustafa Aşkar, *DİA*, "Niyâzî-i Mısırî", İstanbul, 2007, XXXIII, s. 167.

² Şiirlerinde kullandığı Mısırî ve Niyâzî mahlasları için bakınız: Niyâzî-i Mısırî, *Niyâzî Divanı*, İstanbul Maarif Kitaphanesi, İstanbul, trs., s. 5, 8, 9, 10, 66, 75, vb.

³ Niyâzî-i Muhammed Mısırî, *Mawâidu'l-İrfan: İrfan Sofraları*, (Tercüme: Süleyman Ateş), Emel Matbaası, Ankara, 1971, s. 1; Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri I-III*, İstanbul, 1333/1917, I, 173.

⁴ Niyâzî-i Mısırî, *İrfan Sofraları*, s. 39-40.

kullandığı sözlerden dolayı Rodos'a sürgün edilmiştir. Affedilmesiyle Bursa'ya dönse de iki defa Limni Adası'na on altı yıl kadar sürgüne mahkum edilmiş ve Limni Adası'nda bir müddet sonra 20 Recep 1105 (16 Mart 1694)'te, 78 yaşında⁵ vefat etmiştir.⁶

ESERLERİ

Müellifin, çoğu birkaç varaklık risalelerden oluşan otuzdan fazla eseri ve önemli kişilere gönderdiği mektupları vardır. Başlıca eserleri şunlardır:

1. Tefsîru Fâtihati'l-Kitâb: Neşrettiğimiz eserdir.
2. Mevâidü'l-İrfân: 71 sofradan (bölümden) oluşan eser, genellikle ayet ve hadislerin tasavvufi yorumlarını içerir.⁷
3. Mecâlis: Nisâ, Maide, En'am ve Kadr Sûreleri'nin işârî tefsiridir.⁸
4. Devre-i Arşyye: Üç bab ve bir hatimedden oluşup burçlar, kıyamet ve alametleri gibi konuları ihtiva eder.⁹
5. Divan: Birçok nüshası bulunan eserin çeşitli baskıları yapılmıştır.¹⁰ Divan'daki bazı şiirler bestelenmiştir.¹¹
6. Mecmua: Niyâzî-i Mısri'nin bizzat kendi el yazısıyla kaleme aldığı iki mecmuadan oluşur.¹²
7. Tuhfetü'l-Uşşâk: Allah, varlık, insan, ibadet gibi konuları içerir.¹³

⁵ Niyâzî-i Mısri, Divan'ındaki bir beyitinde yetmiş sekiz yaşına geldiğini ve artık ihtiyarladığını beyan etmiştir: Niyâzî-i Mısri, *Niyâzî Divanı*, s. 107.

⁶ Niyâzî-i Mısri, *Niyâzî Divanı*, s. 3; Niyâzî-i Mısri, *İrfan Sofraları*, s. 1-4; Aşkar, *DİA*, "Niyâzî-i Mısri", XXXIII, s. 167.

⁷ Niyâzî-i Mısri, *İrfan Sofraları*, s. 8-194; Tahir, *Osmanlı Müellifleri I-III*, I, 173; Aşkar, *DİA*, "Niyâzî-i Mısri", XXXIII, s. 167; Mustafa Kara, *Niyâzî-i Mısri*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1994, s. 25.

⁸ Aşkar, *DİA*, "Niyâzî-i Mısri", XXXIII, s. 167.

⁹ Niyâzî-i Mısri, *İrfan Sofraları*, s. 5; Tahir, *Osmanlı Müellifleri I-III*, I, 173; Aşkar, *DİA*, "Niyâzî-i Mısri", XXXIII, s. 167.

¹⁰ Tahir, *Osmanlı Müellifleri I-III*, I, 173; Aşkar, *DİA*, "Niyâzî-i Mısri", XXXIII, s. 167.

¹¹ Örneğin "Derman arardım derdime derdim bana derman imiş" dizesiyle başlayan şiiri, bakınız: Niyâzî-i Mısri, *Niyâzî Divanı*, s. 126.

¹² Kara, *Niyâzî-i Mısri*, s. 25-26; Aşkar, *DİA*, "Niyâzî-i Mısri", XXXIII, s. 168.

8. Tesbi'i Kaside-i Bürde: İmam Busrî'nin Kaside-i Bürde adlı eserine tahmis ve tesbi' yapmıştır.¹⁴

9. Ta'birâtü'l-Vâkıât (Tabirname): Rüya sahibinin geçeceği merhaleleri ihtiva eden bu risale neşredilmiştir.¹⁵

10. Es'ile Ecvibe-i Mutasavvifane (Risale fi't-Tasavvuf): Bazı tasavvuf terimleri açıklanmıştır.¹⁶

11. Şerh-i Esmâi'l-Hüsnâ: Allah'ın bazı isimlerinin tasavvufi şerhidir.¹⁷

12. Şerh-i Nutk-i Yûnus Emre: Yunus Emre'nin bir şiirinin şerhidir.¹⁸

13. Risâle-i Hasaneyn: Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in nübüvvet yoluyla peygamber olduğuna dair bir risaledir.¹⁹

Müellifin bunlar dışında çoğu birkaç sayfadan oluşan Tefsîr-u Sûre-i Yusuf, Risâle-i Eşrâtu's-Sâat, Risale-i Hızriyye, Risâle-i Nefise, Risâle-i Tevhid gibi risaleleri ve mektupları mevcuttur.²⁰

NIYÂZÎ-İ MISRÎ'NİN FATİHA SÛRESİ TEFSİRİ ve NÜSHALARI

Tasavvufi yaşamda şeyh, kayıtsız şartsız tâbi olunan merkez kişidir. Mürid, müridinin görüşlerini benimser ve onu taklit eder.²¹

¹³ Aşkar, *DİA*, "Niyâzî-i Mısri", XXXIII, s. 168.

¹⁴ Tahir, *Osmanlı Müellifleri I-III*, I, 173; Kara, *Niyâzî-i Mısri*, s. 24. Niyâzî-i Mısri, Mevâidü'l-İrfân adlı eserinde Tesbi'i Kaside-i Bürde'yi yazma sebebini belirtmiştir: Niyâzî-i Mısri, *İrfan Sofraları*, s. 44-46.

¹⁵ Niyâzî-i Mısri, *İrfan Sofraları*, s. 6; Tahir, *Osmanlı Müellifleri I-III*, I, 174; Aşkar, *DİA*, "Niyâzî-i Mısri", XXXIII, s. 168.

¹⁶ Tahir, *Osmanlı Müellifleri I-III*, I, 173; Aşkar, *DİA*, "Niyâzî-i Mısri", XXXIII, s. 168.

¹⁷ Tahir, *Osmanlı Müellifleri I-III*, I, 173; Aşkar, *DİA*, "Niyâzî-i Mısri", XXXIII, s. 168.

¹⁸ Niyâzî-i Mısri, *İrfan Sofraları*, s. 6; Tahir, *Osmanlı Müellifleri I-III*, I, 173; Aşkar, *DİA*, "Niyâzî-i Mısri", XXXIII, s. 168.

¹⁹ Niyâzî-i Mısri, *İrfan Sofraları*, s. 6; Tahir, *Osmanlı Müellifleri I-III*, I, 173. Niyâzî-i Mısri'nin bu düşüncesi çok eleştirilmiş ve buna bazı siyasi sebepler de eklenince uzun bir sürgün hayatı yaşamak zorunda kalmıştır. Ekrem Demirli, *DİA*, "Niyâzî-i Mısri", İstanbul, 2007, XXXIII, s. 168; Süleyman Ateş, *İrfan Sofraları'nın önsözü*, s. II.

²⁰ Tahir, *Osmanlı Müellifleri I-III*, I, 173-174; Kara, *Niyâzî-i Mısri*, s. 8-26; Aşkar, *DİA*, "Niyâzî-i Mısri", XXXIII, s. 167-168.

Niyâzi-i Mısırî, birçok yer gezip birçok müşşidden ders almıştır. Malatya'da iken Hüseyin Halvetî'den, Mısır'dayken İbrahim Kadirî'den, Uşak'tayken Mehmet Halvetî'den son olarak da Ümmî Sinan'dan²² ders almıştır.²³ Niyâzi-i Mısırî'nin hayatındaki çeşitliliğin tefsir alanına yansımaları tespit edebilmek için bu tahkik çalışmasını yaptık. Sonuçta müellifin tefsir hakkındaki görüşlerini, Fatiha Sûresi ile ilgili yorumlarını ve yaşamından taşıdığı izleri bu risalede gördük. Çünkü İslam inancının özlü bir hulasası gibi olan Fatiha Sûresi, Kur'an'ın ilk sûresi olmakla kalmamış en çok ezberlenip sık sık tekrar edilmesiyle, her rekatta okunmasıyla Müslümanların hayatında baş tacı olma özelliğini hep korumuştur. Fatiha Sûresi, günlük hayatta olduğu gibi tefsir külliyatlarının içinde veya müstakil eserler içinde tefsir edilmesiyle; makalelere, tezlere konu olmasıyla da akademik çalışmaların da ilgi odağı olmuştur.²⁴

Niyâzi-i Mısırî'nin Fatiha Sûresi Tefsiri adlı risalesinin kütüphanelerimize kayıtlı 4 nüshası bulunmaktadır. Bu 4 nüshanın hiçbirinde müellif nüshası olduğunu kesin olarak belirten bir ifade olmasa da risalenin başlığının 4 nüshada da yakın ibarelerle "Muhammed el-Mısırî'nin Fatiha Tefsiri" şeklinde yer alması eserin müellife nisbetini doğrulamaktadır.

Bu çalışmamızda değerlendirdiğimiz 4 nüsha ise şunlardır:

1. Süleymaniye Kütüphanesi Uşşaki Tekkesi Bölümü numara 36'da kayıtlı eser toplam 1 varaktır. 1. sayfanın ilgili bölümünde 19 satır, 2. sayfasında 29 satır bulunmaktadır. Eserin dili Arapça olup, nerede ve ne zaman yazıldığını içeren bir ferağ kaydı yoktur.

2. Millî Kütüphane 853 arşiv numarasında kayıtlı eser toplam 2 varaktır. 1. sayfanın ilgili bölümünde 10 satır, 2. sayfasında 15 satır, 3. sayfasında 15 satır, 4. sayfasında 16 satır bulunmaktadır. Eserin dili

²¹ Kara, *Niyâzi-i Mısırî*, s. 16.

²² Niyâzi-i Mısırî, Ümmî Sinan ile ilgili duygularına Divan'ında da yer vermiştir: Niyâzi-i Mısırî, *Niyâzi Divanı*, s. 74.

²³ Niyâzi-i Mısırî, *İrfan Sofraları*, s. 40; Kara, *Niyâzi-i Mısırî*, s. 16-17.

²⁴ Fatiha Sûresi üzerine yazılan tefsirler ve onların tasnifi hakkında genel bilgi için bakınız: Erhan Yetik, "Tasavvufî Açından Fatiha Tefsiri (İsmail-i Ankaravî'nin Futûhat-ı Ayniyesi Üzerine Bir Çalışma)", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Samsun, 1996, Sayı: 8, s. 47-49.

Arapça olup, yazısı okunaklıdır. Nerede ve ne zaman yazıldığı belli değildir.

3. Süleymaniye Kütüphanesi Pertev Paşa Bölümü numara 620'da kayıtlı eser toplam 4 varaktır. 1. sayfanın ilgili bölümünde 7 satır, 2. sayfasında 17 satır, 3. sayfasında 17 satır, 4. sayfasında 17 satır, 5. sayfasında 17 satır, 6. sayfasında 17 satır bulunmaktadır. Eserin sonundaki kayda göre bu nüshayı Derviş Mustafa istinsah etmiştir. Yazısı okunaklı, dili Arapça'dır; fakat ebced hesaplarını içeren 6. sayfa Osmanlıca'dır. Yazım tarihi yoktur.

4. Süleymaniye Kütüphanesi Pertev Paşa Bölümü numara 244'da kayıtlı eser toplam 2 varaktır. 1. Sayfada 14 satır, 2. sayfasında 17 satır, 3. sayfasında 17 satır, 4. sayfasında 17 satır vardır. Müstensihî ve yazım tarihi yoktur.

Bu nüshaların hiçbirinin kenar boşluklarında haşîye türünden bilgiler not edilmemiştir.

NİYÂZÎ-İ MISRÎ FATİHA SÛRESİ TEFSİRİ'NİN TAHKİKİNDE KULLANILAN YÖNTEM

Mevcut nüshalardan Süleymaniye Kütüphanesi Uşşaki Tekkesi Bölümü numara 36'da kayıtlı olan nüshayı, tam bir nüsha olması ve ifadelerde yazım hatasının az olması sebepleriyle esas nüsha olarak kabul ettik, bu eseri (0) harfi ile gösterdik. Bu nüshalardan Millî Kütüphane numara 853'de kayıtlı eseri (٠) harfi ile gösterdik. Bu nüshada ifadeler daha kısa geçilmiş, tefsir bir nevi özetlenmiştir. Ayrıca yazım hatası da çoktur. Süleymaniye Kütüphanesi Pertev Paşa Bölümü numara 620'da kayıtlı eseri ise (٠) harfi ile gösterdik. Eserin sonundaki ifadeye göre bu nüshayı Derviş Mustafa istinsah etmiştir. Bu nüshada sûrenin tefsirinin başında ve sonunda ebced hesapları olduğu için en uzun nüsha budur. Süleymaniye Kütüphanesi Pertev Paşa Bölümü 244 numaradaki eseri ise (٠) harfiyle gösterdik.

Ana metin olarak Süleymaniye Kütüphanesi Uşşaki Tekkesi Bölümü 36 numaradâ kayıtlı olanı esas aldık; bununla birlikte metinlerdeki farklılıkları dipnotlarda belirttik ve gerekli hallerde düzeltmeler de yaptık.

هذا تفسير الفاتحة الشريفة للحقير محمد المصرى قدس سره العزيز²⁵

﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ إِنَّكَ تَعْبُدُ
وَأَنَّكَ نَسْتَعِينُ اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا
الضَّالِّينَ﴾²⁶

روى عن النبي صلى الله عليه وسلم²⁷ أنه قال: «قال الله تعالى قسمت فاتحة الكتاب أثلاثاً²⁸:
ثلث²⁹ لى وثلاث لعبدى³⁰ وثلاث بينى وبين عبدى ولعبدى ما سأل³¹ الحديث³² ... فما كان لله³³

25 ب: رسالة الشيخ مصرى رحمه الله، ج: هذا تفاسير فاتحة الكتاب للشيخ المصرى سلمه الوهاب

26 سورة الفاتحة، 7-1/1، ج: + الاسماء من اول الفاتحة الى اسم صاد صراط الثانى دون ذاتها $\frac{5698}{\text{يوقدر}}$ اى ﴿مُسْتَقِيمَ﴾.

صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ﴾ الاسماء الالفية مع الذوات و عشرات المئات المكررة جمعا 3532. اطلاق امرى كللى
يارين بو قدر اولور $\frac{3244}{\text{قاره باش ابتدا كللى بوكون عدد بو قدردر.}} \langle \text{غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ} \rangle$
ولاسما مع الذوات احد الثنائيات يهوديه 3863 حسن ابتدا كللى بوكون عدد بو قدر. ﴿غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا
الضَّالِّينَ﴾ $\frac{3800}{\text{المات مع } \frac{3}{\text{نظها المدغمتان}}}$ بلا اسميها ﴿غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ﴾ $\frac{\text{جمعا ذوات}}{4315}$ مع اسمى
المدغمتين. كوبرلى زاده احتفا ايدى لى بوكون عدد بو در.

27 د: صلعم

28 ب: أثلاثاً

29 ب: ثلاث

30 ب: العبدى

31 ب: سئل

32 مالك بن أنس أبو عبدالله الأصبحي، موط، (تحقيق: محمد فؤاد عبد الباقي)، دار إحياء التراث العربي، مصر، بدون
تاريخ، كتاب الصلاة 39؛ أحمد بن حنبل أبو عبد الله الشيباني، المسند، (المحقق: شعيب الأرنؤوط - عادل مرشد
وآخرون)، مؤسسة الرسالة، الطبعة الأولى، بيروت، 2001/1421، XIII، 231؛ مسلم بن الحجاج أبو الحسين
القشيري، صحيح مسلم، (تحقيق: محمد فؤاد عبد الباقي)، دار الجليل، بيروت، بدون تاريخ، كتاب الصلاة 38.

33 ب ج: الله

فمن أولها الى ﴿مَالِكِ يَوْمَ الدِّينِ﴾ وما كان للعبد فهو ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾ وما هو بين الله وبين العبد فمن اهدنا الى آخرها.

اعلموا أنّ الفاتحة سلطان جميع السور ولهذا تقدّمت جميعها ومع تقدّمها على جميع السور تأخرت عن³⁴ جميعها فكانت مفتوح³⁵ كتاب الله ومنتهاه³⁶ كالشمس تظهر³⁷ للعينين من بعد صغيرة وتكل الطرف من اسم وينبغي ان يكون السلطان هكذا للخلق ليعم نفعه لهم. وتقرأ ايضاً في جميع ركعات³⁸ الصلوة وبها تتم الدعوات. فواجب على كل سلطان ان يكون متحقّقاً³⁹ بما او متخلّقاً⁴⁰ او متعلّقاً ولا يكون رابعاً. فالتحقيق⁴¹ ان يكون⁴² كصهيب^{43 44} رضى الله عنه⁴⁵ قال في حقّه رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم⁴⁶: «نعم الرجل صهيب لو لم يخف⁴⁷ الله لم يعصه»⁴⁸ يعنى فكيف اذا

34 ب: من

35 ب: مفتوح

36 ب: منتهاها

37 ب: فظهر

38 ب: ركعات

39 ب: متحقّقاً

40 ب: متخلّقاً

41 ب ج د: فالتحقيق

42 ب: - ان يكون

43 د: كصيب

44 صهيب بن سنان الرومي. انظر: ابن سعد أبو عبد الله الهاشمي، *الطبقات الكبرى*، (تحقيق: محمد عبد القادر عطا)، دار الكتب العلمية، الطبعة الأولى، بيروت، 1990/1410، III، 169-173؛ أبو نعيم أحمد بن عبد الله الأصبهاني، *معرفه الصحابة*، (تحقيق: عادل بن يوسف العزازي)، دار الوطن، الطبعة الأولى، الرياض، 1998/1419، III، 1496؛ أبو عمر يوسف بن عبد الله النعمري، *الاستيعاب في معرفة الأصحاب*، (تحقيق: علي محمد الجاوي)، دار الجليل، الطبعة الأولى، بيروت، 1992/1412، II، 726-733.

45 ج: - رضى الله عنه، ج: + من حيث، د: حيث

46 د: صلعم

خاف. والتخلَّق⁴⁹ ان يكون علماً عاملاً ذا ورع والتعلَّق⁵⁰ ان كان ائماً⁵¹ ان يتشبَّه⁵² باذيال العلماء العاملين الورعين. فهذا هو العدل ورابع هذه الثلث⁵³ ظلم و بقدر العدل يعمر الدين والدنيا وبقدر الظلم يهدم الدين والدنيا وكلّ عادل فهو مهدي زمانه وكلّ جائر⁵⁴ فهو دجال زمانه. معنى الظلم ظلمه يظلمه بالكسر⁵⁵ ظلماً ومظلمةً بكسر اللام⁵⁶ واصل الظلم وضع الشيء في غير موضعه ويقال من أشبهه اباه فما ظلم وفي المثل⁵⁷ "من استرعي الذئب فقد ظلم" كذا في مختار الصحاح⁵⁸ والسلطان إن أراد ان يكون محموداً عند الله وعند الناس فليزعم العدل والانصاف والتخلَّق بأخلاق⁵⁹ الله الاربعة⁶⁰ في الفاتحة.

47 ب: لم يحف

48 في اسناد هذا القول اختلاف. يستند هذا القول الى عمر بن الخطاب. انظر: أبو إسحاق إبراهيم بن السري الزجاج، معاني القرآن وأعرابه، (تحقيق: عبد الجليل عبده شلي)، عالم الكتب، الطبعة الأولى، بيروت، 1988/1408، III، 199؛ أبو القاسم محمود جار الله الزمخشري، الكشاف عن حقائق غوامض التنزيل، دار الكتاب العربي، الطبعة الثالثة، بيروت، 1407، II، 607.

49 ب: والتخلَّق، ج: والتخلَّف

50 ب: والتعلَّف

51 ب: ائيمان

52 ج: ان تشبَّه

53 ب: الثلثة

54 ب: جائز

55 ب: ظلمه بظلمه بالكسر اللازم

56 ب: - ظلماً ومظلمةً بكسر اللام

57 أبو الفضل أحمد بن محمد الميداني، مجمع الأمثال، (تحقيق: محمد محي الدين عبد الحميد)، دار المعرفة، بيروت، بدون تاريخ، II، 302 .

58 زين الدين أبو عبد الله أبي بكر الرازي، مختار الصحاح، (تحقيق: يوسف الشيخ محمد)، المكتبة العصرية، الطبعة الخامسة، بيروت، 1999/1420، I، 197.

59 ب: اخلق

60 د: بأخلاق الاربعة

أولها ان يكون ﴿رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ الَّذِينَ تَحْتَ حُكْمِهِ يَعْنِي يَطْعَمُ الْجَائِعَ وَيُرْوِي الْعَطْشَانَ⁶¹ وَيَكْسِي الْعَارِيَ وَيَسْكُنُ⁶² الْغَرِيبَ، كَمَا فَعَلَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِي خِلَافَتِهِ الشَّيْبَ⁶³ الْجَوْسَى الَّذِي يَسْأَلُ النَّاسَ فَقَالَ اخْذْنَا فِي حَالِ شَبَابِكَ الْخِرَاجَ مِنْكَ وَالْآنَ عَجَزْتَ عَنِ الْكَسْبِ فَلَا زَمَ⁶⁴ عَلَيْنَا أَنْ نَعَيِّنَ لَكَ شَيْئًا مِنْ بَيْتِ الْمَالِ فَعَيْنَ لَهُ مِنْهُ مَقْدَارُ قُوَّتِهِ. وَثَانِيهَا⁶⁵ ﴿رَحْمَانًا﴾ لِجَمِيعِ⁶⁶ عِبَادِ اللَّهِ⁶⁷ فِي دُنْيَاهُمْ حَافِظًا أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ وَعَرَضَهُمْ. وَثَالِثُهَا ﴿رَحِيمًا﴾ لِلْمُؤْمِنِينَ فِي أُمُورِ آخِرَتِهِمْ كِبْنَاءَ الْمَكْتَبِ وَالْمَدْرَسَةِ وَالْمَسْجِدِ⁶⁸ وَالْجَامِعِ وَالصَّوْمَعَةِ وَكُلِّ شَيْءٍ يَلْزَمُ لِلْآخِرَةِ. وَرَابِعُهَا أَنْ يَكُونَ ﴿مَالِكًا يَوْمَ﴾⁶⁹ وَهُوَ الْجِزَاءُ⁷⁰ لِأَعْمَالِ⁷¹ الْخَلْقِ خَيْرًا وَشَرًّا. فَيَوْمَ الدِّينِ يَوْمَ الدَّعْوَى بَيْنَ الْإِثْنَيْنِ فَيُحْكَمُ بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ⁷² بِمَقْتَضَى الشَّرْعِ. فَسُلْطَانُ هَذَا خَلْقُهُ يَسْتَعْبِدُ لَهُ جَمِيعُ الْخَلْقِ بِالطَّوْعِ وَالْإِقْبَالِ وَيَكُونُ هُوَ الْمَحْمُودَ لَا الْمَسْمُومَ بِاسْمِ الْمَحْمُودِ وَفِي الْمَثَلِ "الإنسان عبيد الاحسان"⁷³ وقوله تعالى ﴿اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ﴾ الآية تعليم للمؤمنين بأنهم لا

61 ب: للعطشان

62 ب: وليكن

63 ب: لشعيب، ج: لشيب

64 ب: ولازم

65 ب: ثانيهما

66 د: بجميع

67 ب: يجمع عبادته

68 ب: - والمسجد

69 ب: مالك يوم الدين

70 ب: الجازع

71 ب ج: الاعمال

72 في نسخة ب من هنا الى اخر الرسالة يوجد ملخصا

73 أبو منصور عبد الملك بن محمد النعالي، التمهيل والمحاضرة، (المحقق: عبد الفتاح محمد الحلوي)، الدار العربية للكتاب، بدون مكان، 1981، ص. 305؛ محيي الدين ابن الخطيب محمد بن قاسم بن يعقوب، روض الأختيار المنتخب من ربيع الأبرار، دار القلم العربي، حلب، 1423، ص. 80.

يسألون الا خلاصة المسائل⁷⁴ وهي الهداية الي الصراط المستقيم الذي أنعم على الانبياء والأولياء والصالحين. فإنه الصراط الأول يهتدي اليه المؤمنون المخلصون والمراؤون والمنافقون المغضوبون عليهم والضالون⁷⁵ مثل⁷⁶ الصلوة صراط مستقيم⁷⁷ فإذا خلط⁷⁸ فيها الرياء والنفاق لا يكون⁷⁹ مستقيماً وكذا سائر العبادات حتي ان الغزاة طريق مستقيم فاذا فر من الصف عند القتال اولا يمد الي الذين قاتلوا مع الكفار وهو يقدر على ذلك فطريق الغزاة ليس بمستقيم له فكيف اذا اغار⁸⁰ اموال القتالين وقت قتالهم مع الكفار فمثل هؤلاء العسكر هم جند الشيطان وجند الدجال. والصراط الثاني هو الذي لا يهتدي اليه الا خلاصة عباد الله وهم الانبياء والأولياء والصالحون المخلصون فينبغي لكل مؤمن ان لا يسأل من الله الا الهداية الي هذا الصراط المستقيم الذي وعده لهم بقوله تعالى ولعبدى ما سألت فقرأه⁸¹ احد الفاتحة هكذا مرة واحدة في جميع عمره خير له من قراءة⁸² بلسانه كل يوم الف مرة. فشرعت له كرارا في جميع احواله ليحصل له مرة واحدة في عمره هكذا يسر الله لنا ولجميع المؤمنين⁸³ آمين يا مجيب السائلين ويا ارحم الراحمين.⁸⁴

يظهر عدل الله شرقاً وغرباً وشخص امام المؤمنين رميم

74 د: خلاصته

75 ج: ولا الضالين

76 ج: مثلاً

77 ج: المستقيم

78 د: خلطوا

79 ج: ولا يكون

80 د: عاد

81 ج: فقرأه

82 ج: قرأته

83 ج د: + والمؤمنات

84 د: - ويا ارحم الراحمين، د: + م م م

ذواتها جميعا⁸⁵ $5098=361+4737$ ي س ي س ي س ي فا⁸⁶ $\frac{س}{3} \frac{س}{6} \frac{س}{10}$ الاسماء المآت هذا
يوكون⁸⁷ ايام حبسمر⁸⁸ بو قدردر⁸⁹

قوله تعالى حكاية عن قصة الحضرة عم 5862 26 ذى الحجة ﴿هَذَا فِرَاقُ بَيْتِي وَبَيْنِكَ
سَأُنَبِّئُكَ بِتَأْوِيلِ مَا لَمْ تَسْتَطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا أَمَا السَّيْفِيَّةُ﴾⁹⁰ الى اخر الرسالة شيخ مصرى ديوانده
مسطوردر.

85 ج: جمعا

86 ج: + س

87 ج: + عدد

88 ج: + حسابم

89 ج: + يوكون عدد ايام حسابم بو قدردر. حضرت مصرى افندى قدس الله سره العزيز. فاتحة شريفه تفسيرنى بعد
الوعظ امت محمد سيزه هبه اولسون بزم كتابم يوق. قبيل الصبح موهبه الهيه اولدى نسخه سين آلوب مصره
واستانبوله وسلانيكه كتورك حائيل يرينه طاشيك ابتداء صومعه شريفه به چاغوروب الحمد لله عالم معنى ظهور
بولدى ﴿فَرَزُوحٌ وَرَيْحَانٌ وَجَنَّتُ نَعِيمٌ﴾ (سورة الواقعة، 89/56) كندى خط جليل لرى اولان جزء شريفى ويروب بو
فقير دخى پدرم الحاج عمرك مسجندنه يازركن سعادتيله اول اره كلدي. بر شي دخى ظهور بولدي. غايت لطيفدر
حضرت شيخ بو مجلس عدلك شرقه وغربه كتمسنه اشارت بيورمشلر. عنقاي الهه ويروب حساب ايليوب بو تاريخي
دخى تفسير فاتحه به خاتمه ايدرك ديو حضرت شيخك امرليله فوق الامضا اولان عنقا بيتي وتاريخي ثبت اولندى.
الحمد لله ثم الحمد لله بقلم الفقير. درويش مصطفى الواعظ بقواله.

90 سورة الكهف، 78/18-79

NİYÂZÎ-İ MISRÎ'NİN FATİHA SÛRESİ TEFSİRİ'NİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Niyâzî-i Mısırî, Fatıha Sûresi'nin tefsirine sûrenin faziletini anlatan şu hadisle konuya başlamıştır: «Allah Rasûlü'nden (sav) rivayet edildiğine göre O (sav) şöyle dedi: Allah dedi ki: Fatıhatü'l-Kitab'ı üçe ayırdım: Üçte biri benim için, üçte biri kulum için, üçte biri de benim ile kulum arasındadır. Kuluma dilediği verilecektir». Hadisin devamında ise sûrenin başından ﴿إِنَّاكَ نَعْبُدُ وَإِنَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾ ayetine kadar Allah için ﴿مَالِكِ يَوْمَ الدِّينِ﴾ ayetinin kul için, ﴿أَهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ﴾ ayetinden sonuna kadar da Allah ile kul arasında olduğunu söylemiştir. Niyâzî-i Mısırî, bu kutsî hadisi lafzen değil manen rivayet etmiş, ayrıca hadisin metnini de muhtasar olarak nakletmiştir. Çünkü müellifin kaynağını belirtmeden verdiği bu rivayet, hadis külliyyatımızda şöyle geçmektedir: “Namazı (Fatıha'yı) kulumla kendi aramda yarı yarıya paylaştırdım ve kulum dilediğini alacaktır. Kul “Hamd alemlerin rabbi olan Allah'a mahsustur” deyince Allah, “Kulum bana hamdetti” buyurur. Kul “Rahman ve Rahim” deyince” Allah, “Kulum beni övdü” der. “Ceza gününün tek sahibi” deyince “Kulum benim yüceliğimi dile getirdi” der. “Yalnız sana ibadet eder ve yalnız senden yardım dileriz” deyince “Bu, kulumla benim aramda olan ortak kısımdır ve istediği kulumun olacaktır” buyurur. Kul “Bizi dosdoğru yola (nimete erdirdiklerinin yoluna) ilet, gazaba uğramışların yoluna ve doğrudan sapmışların yoluna değil” deyince Allah, “İşte bu, kuluma aittir ve kuluma istediği verilecektir” buyurur.⁹¹ Görüldüğü gibi Niyâzî-i Mısırî, hadisin şerhinde farklı bir çizgi izlemiştir. Niyâzî-i Mısırî, “Sûrenin başından ﴿مَالِكِ يَوْمَ الدِّينِ﴾ ayetine kadar Allah için” derken hadisin metniyle ortak görüş belirtmiş ama ﴿إِنَّاكَ نَعْبُدُ وَإِنَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾ ayeti kul için, ﴿أَهْدِنَا الصِّرَاطَ

⁹¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XII, 239-240; Müslim, *Sahih*, Kitabü's-Salat, 11; Muhammed b. Yezid İbn Mace el-Kazvinî, *Sünen*, Kitabü'l-Edeb, Babü Sevabi'l-Kur'an, (Thk: Muhammed Fuad Abdülbâki), Dâru'l-Fikr, yrs, trs. Bu hadisin Arapça metni şöyledir: (قسمت الصلاة بيني وبين عبدي نصفين ولعبي ما سأل ، فإذا قال العبد : الحمد لله رب العالمين ، قال الله تعالى : حمدني عبدي ، وإذا قال : الرحمن الرحيم ، قال الله تعالى : أتيتني علي عبدي ، وإذا قال : مالك يوم الدين ، قال : مجدني عبدي ، وقال مرة : فوض إلي عبدي ، فإذا قال : إياك نعبد وإياك نستعين ، قال : هذا بيني وبين عبدي ولعبي ما سأل ، فإذا قال : اهتدنا الصراط المستقيم ، صراط الذين أنعمت عليهم ، غير المغضوب عليهم ولا الضالين ، قال : هذا لعبي ولعبي ما سأل

﴿الْمُسْتَقِيم﴾ ayetinden sonuna kadar da Allah ile kul arasındadır” ifadesiyle farklı bir yorum yapmıştır. Çünkü hadisin metninde ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾ ayetinin Allah ile kul arasında, ﴿اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ﴾ ayetinden sonrasının ise kul için olduğu şeklindedir. Niyâzî-i Mısırî'nin hadisi farklı yorumlamasının nedeni sürgünler veya değişik nedenlerle kaynak kitaplara ulaşamaması da olabilir veya ulaştığı kaynaklardaki yorumdan farklı düşünmesi de olabilir. Çünkü Niyâzî-i Mısırî de, müstensihler de bu risalenin nerede ve ne zaman bittiğine dair bir ferağ kaydı düşmemişlerdir.

“اعلموا” ifadesiyle asıl konuya geçip onu geliştiren Niyâzî-i Mısırî, Fatıha Sûresi'nin, bütün sûrelerin sultanı olduğunu bunun için hepsinin önüne geçtiğini bununla birlikte hepsinin de arkasında kaldığını söylemiştir. Müellif, bu sûreyi, sultan diye methettikten sonra sûreyi günü hem başlatan hem de kapatan güneşe benzetmiştir. Her rekatta okunduğunu ve bütün duaların onunla bitirildiğini söyleyerek de sûrenin önemine işaret etmiştir. Sonrasında ise “sultan” benzetmesindeki “Sultan” olmanın sorumluluklarına geçmiş ve orijinal yorumlar yapmıştır. Çünkü Niyâzî-i Mısırî'ye göre sultan, “kulluğu bütün benliğiyle özümsemiş veya ilmiyle amel eden ya da âlimlere sevgiyle bağlı birisi olmalıdır, dördüncüsü olmamalıdır”. Süheyb er-Rûmî'yi “kulluğu bütün benliğiyle özümsemiş” kişilere örnek olarak vermiş ve Allah Rasûlü'nün (sav) Süheyb er-Rûmî hakkındaki «Süheyb, ne iyi bir adamdır, Allah'tan korkmamış olsa, yine de O'na isyan etmezdi» sözüyle bunu desteklemiştir. Fakat Niyâzî-i Mısırî'nin naklettiği bu hadis, kaynaklarda, Hz. Ömer'in sözü olarak geçmektedir.⁹² Niyâzî-i Mısırî, sultanda bulunması gereken bu üç vasfın⁹³ adalet olduğunu, sultanın taşımaması gereken dördüncü vasfın ise zulüm olduğunu söylemiştir. Adalet ve zulüm kıyasını yapan müellif, konuyla ilgili darb-ı mesel kabilinden olan

⁹² Ebû İshak İbrahim b. es-Sirî ez-Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân ve İ'rabühü*, (Thk: Abdülcelil Abduh Şelebi), Alemü'l-Kütüb, Beyrut, 1408/1988, III,199; Ebü'l-Kasım Mahmud Carullah ez-Zemaşerî, *el-Keşşâf an Hakaiki Gavâmidit-Tenzîl*, Dâru'l-Kütübî'l-Arabî, Beyrut, 1407, II, 607.

⁹³ “Kulluğu bütün benliğiyle özümsemiş veya ilmiyle amel eden ya da âlimlere sevgiyle bağlı birisi”.

şu belîğ sözleri dile getirmiştir: “Kişi adaleti ölçüsünce dini ve dünyayı ma'mur eder, zulmü ölçüsünce de dini ve dünyayı yıkar. Her adalet sahibi, zamanının mehdisidir (yol göstericisidir), her zalim de zamanının deccalidir”. Müellif, bu güzel sözlerle şairliğinden bir numune ortaya koymuştur. Daha sonra da “الظلم” zulüm kelimesinin, bir şeyi olması gereken yerin dışına koymak anlamında “ظلمه يظلمه” ikinci babdan gelen lazım bir fil olduğunu söylemiştir.⁹⁴ Muhtaru's-Sihah'dan aktardığı “Sürüyü kurda emanet eden ona zulmeder” darb-ı meseliyle⁹⁵ konuyu örneklendirmiştir. Müellifin yaptığı etimolojik tahlil güzel fakat birinci dereceden önemli ve gerekli bir bilgi değildir; çünkü Fatiha Sûresi'nde geçen kelimelerin tahlili yapılmazken sûrenin tefsirinde geçen bir sözcük irdelenmiştir.

Adil olup zalim olmaması gereken sultanın özelliklerini anlatarak konudan uzaklaşan Niyâzî-i Mısırî, tekrar sûrenin tefsirine dönmüş ve “Sultan hem Allah hem de insanlar katında övülmek isterse adaletli, insafı ve Fatiha Sûresi'nde geçen Allah'ın dört ahlakıyla ahlaklanmış olması gerekir” demiştir. Buradaki dört ahlakı da şöyle sıralamıştır:

1. Birinci ahlak: ﴿رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ Âlemlerin rabbi yani hükmü altında bulunanların rabbi demektir. Bu da, açları doyuran, susuzları kandıran, çıplakları giydiren, gariblere yurt bulan demektir. Niyâzî-i Mısırî, hilafeti zamanında, dilencilik yapan yaşlı Mecusiye yardım eden Hz. Ömer'in bu vasıfları taşıdığını söylemiştir. Hz. Ömer, o ihtiyar kişiye “Senin gençliğinde senden haraç alıyorduk, şimdi kazanmaktan acizsin, Beytü'l-Mal'dan sana bir şey (maaş) bağlamamız gerekir” demiş ve ona yetecek kadar maaş vermiştir.

2. İkinci ahlak: ﴿الرَّحْمَنُ﴾ Kullarının bu dünyada canlarını, mallarını, işlerini ve ırzlarını koruyan demektir.

3. Üçüncü ahlak: ﴿الرَّحِيمُ﴾ Mü'minlere, mektep, medrese, cami, kilise gibi ahiretle ilgili tüm işlerde merhametli olan demektir.

⁹⁴ Ebü'l-Fadl Ahmed b. Muhammed el-Meydanî, *Mecmen'ul-Emsâl*, (Thk: Muhammed Muhyiddin Abdülhamid), Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, trs, II, 302.

⁹⁵ Ebû Bekr Zeynüddin Ebû Abdullah er-Râzî, *Muhtârü's-Sihâb*, (Thk: Yusuf eş-Şeyh Muhammed), el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, 1420/1990, I, 197.

4. Dördüncü ahlak: ﴿مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ﴾ Hayrıyla ve şerriyle insanların amellerinin karşılığını veren demektir. Din günü ise iki kişi arasındaki davanın görüldüğü gün demektir. Allah o gün iki kişi arasında şeriatın gereğince adaletle hüküm verir.

Niyâzî-i Mısırî, bu dört ahlaka sahip olan sultana, halkının itaat edeceğini ve onu öveceğini söylemiştir. Bunu da “İnsan ihsanın kuludur”⁹⁶ darb-ı meseliyle örneklendirmiştir.

Her ne kadar ferağ kaydı olmasa da Niyâzî-i Mısırî, bu sözleriyle zamanın yönetimine gönderme yapmıştır. Çünkü hayatına baktığımızda Rodos’la başlayıp Limni adasıyla devam eden, hayatının çoğunu geçirmesine ve ömrünün de Limni adasında son bulmasına sebep olan sürgünler silsilesinin arkasındaki gerçek sebebin, devlet adamlarına yönelttiği eleştirilerin olduğu söylenmiştir.⁹⁷

Niyâzî-i Mısırî ﴿إِنَّا كُنَّا نَسْتَعِينُ﴾ ayetini tefsir etmeden ﴿أَهْدِنَا الصِّرَاطَ﴾ ayetine geçmiştir. Müellif, ﴿أَهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ﴾ ayetinin mü’minlere, isteyecekleri her şeyin özünü (ihlasını) istemeleri konusunda bir öğreti olduğunu söylemiştir. ﴿أَهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ﴾ ayetini, mü’minlerin sadece her şeyin özü olan ihlası istemeleri şeklinde yorumlayan Niyâzî-i Mısırî, ihlasın da dosdoğru yola ulaşmak olduğunu söylemiştir. Ayeti ayetle⁹⁸ tefsir ederek bu dosdoğru yolda yürüyenlerin peygamberler, evliyalar ve salihler olduğunu ifade etmiştir. Müellife göre iki yol vardır: Birinci yola ihlaslı mü’minler, gösteriş yapanlar, Allah’ın gazab ettiği münafıklar ve yoldan çıkanlar yani herkes girer ama ikinci yola ise sadece Allah’ın ihlaslı kulları girer. İhlaslı kullar ise, peygamberler, evliyalar ve salih kişilerdir. Müellif,

⁹⁶ Ebu Mansur Abdülmelik b. Muhammed es-Seâlibî, *et-Temsîl ve'l-Mubâdara*, (Thk: Abdulfettah Muhammed el-Hulv), Darü'l-Arabiyye li'l-Kitab, yrs, 1981, s. 305; Muhyiddin İbnü'l-Hatîb Muhammed b. Kasım b. Yakub, *Ravzu'l-Abyârî'l-Müntebah min Rebî'l-Ebrâr*, Dâru'l-Kalemi'l-Arabi, Halep, 1423, s. 80.

⁹⁷ Aşkar, *DİA*, “Niyâzî-i Mısırî”, XXXIII, s. 167.

⁹⁸ Nisa 4/69 “ومن يطع الله والرسول فأولئك مع الذين أنعم الله عليهم من النبيين والصديقين والشهداء والصالحين وحسن أولئك رفيقا أولئك/ Kim Allah’a ve Peygambere itaat ederse, işte onlar, Allah’ın kendilerine nimet verdiği peygamberlerle, sıddıklarla, şehidlerle ve iyi kimselerle birlikte dirler. Bunlar ne güzel arkadaşlardır”.

riya ve nifak karışmayan namazın, dosdoğru yola bir örnek olacağını söylemiştir. Hatta kişinin güç yetirdiği halde savaş esnasında ordudan kaçmadığı, kafirlerle savaş sırasında kendi ordusunun mallarına baskın yapmadığı ve kafirlerle savaşanlara yardım ettiği takdirde gazanın da dosdoğru bir yol olacağını söylemiştir. Bunun için her mü'min, Allah'tan "kuluma dilediği verilecektir" hadisinde vaadettiği bu dosdoğru yola ulaştırmasını istemelidir.

Niyâzî-i Mısırî'ye göre bir kişinin Fatihâ'yı bu düşüncelerle ömründe bir kez okuması, her gün diliyle bin kez okumasından daha hayırlıdır ve kişinin ömründe bir defa bu fazilete ulaşması için her durumda defalarca okuması emredilmiştir.

"Bunun için Allah bize ve bütün mü'minlere kolaylık versin. Amin. Ey isteyenlere istediğini veren ve merhametlilerin en merhametlisi. Doğuda ve batıda Allah'ın adaleti böyle ortaya çıkıyor" cümleleriyle tefsiri sonlandıran Niyâzî-i Mısırî, ebced hesabıyla not düşmüştür.

SONUÇ

Niyazî-ı Mısırî, Osmanlı döneminde Anadolu'nun bağrından çıkmış eli kalem tutan, dili kelâm dökken mutasavvıf bir şairdir. Nakşibendî tarikatı mensubu olan babasının tekliflerini kabul etmeyerek gençliğinde Halvetî tarikatı şeyhi Malatyalı Hüseyin Efendi'ye intisab etmiştir. Böylece ilim rotasındaki ilk yönünü kendisi çizmiştir. Farklı coğrafyalardan ve değişik hocalardan ders alan Niyazî-ı Mısırî, muhtelif alanlarda eserler te'lif etmiştir. Aldığı çiçeğin özünü balına koyan arı gibi Niyazî-ı Mısırî de hayatındaki bu çeşitliliği eserlerine yansıtmıştır. Tefsir alanına yazdığı bu risalede ise müellifin tasavvuf, Arap dili ve hadis alanındaki bilgisinin tesiri görülmektedir. Fakat sürgünde yaşadıklarının etkisiyle sûrenin tefsiri yer yer mecrasından farklı yönler kaymış sonra yine mevzu aslına rucû' etmiştir.

Niyazî-ı Mısırî, her ne kadar nerede ve ne zaman yazdığını içeren ferağ kaydını düşmese de muhteviyatında geçen ifadelerden onun bu risaleyi sürgün yıllarında yazdığı düşüncesine varabiliriz.

Bu risale, tefsir alanına dair yoğun bir bilgi ihtiva etmese de tahkik edilerek ilim dünyasına kazandırılmaya değer bir mektuptur. Aynı zamanda tipik bir tasavvufî tefsir örneği olarak karşımızda durmaktadır. Hem sûreyi yorumlayışı hem de olaylara ayetler ışığında bakışı onu farklı kılmıştır.

Pertev Paşa 244 no'lu nüshanın ilk varağı

مصری سلمه الله بسم الله الرحمن الرحيم	
<p> التحيكة مالك يوم الدين اهدنا الصراط المستقيم غير المغضوب عليهم و مرجومك فاتحه شريفه عن النبي صلعم انه قال قال الله اثلا ثاثلث لي وثلث ببني الحديث فما كان الله فمن اولها للعبد فهو اياك نعبد و اياك وبين العبد فمن اهدنا الصراط انه الفاتحة سلطان جميع السور على جميع السور فاخرت عن جميعها </p>	<p> الحمد لله رب العالمين الرحمن اياك نعبد و اياك نستعين صراط الذين انعمت عليهم ولا الضالين امين مصری بيورد قلتر اشارتدر روى تقالى قسمت فاتحة الكتاب وبين عبدى ولعبدك ما سأل الى مالك يوم الدين وما كان نستعين وما هو بين الله المستقيم الى اخرها اعلوا ولهدا تقدمت جميعها ومع </p>
فكانت	

Pertev Paşa 244 no'lu nüshanın ilk varağı

۳۳

اسمنه مداومت ایله اولور تعبير واقعه ده یغور لر کوزمک
 رحمة الله مظهر ونظر دجانده منظر شکیلدره قار لر و طول لر مظهر
 و منظر فزکورین بنا لقه شکیلدره ایر ما قله و چشمه لر و قبول
 و دویار لر و اقراض فی قبول قلبک اخلاص و کمال فاسی و کشف سیر
 سلو کده تمام صنفا سی صورت بیدره بیو طوره دریای و حدی
 ذات عرف و عشق حقیقه الهیه به متغیر اولان ذات بی مثال
 و خارج اریقل و قال منحصیل اخلاق الهیه و متحقق اطوار متناهی
 ایله منامه و اسرار و نا اهل عدم اعلا و و اظهر اقلوب الابرار
 و قبول الاسرار مقتضا سنجه لا بد و لازم اولدیغی اهله معلوم
 و وسیله تحصیل معارف علوم مدره الله تعالی اعلم بحقیقه
 الحال و الیه المرجع و المال تمت هذات فی فاتحه الکتاب
 للشیخ المصری سلمه الوهاب بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله رب
 العالمین الرحمن الرحیم مالک یوم الدین آیاتک تعبد
 و آیاتک نستعین اهدهنا الصراط المستقیم صراط الذین
 انعمت علیهم غیر المغضوب علیهم ولا الضالین لاسماء من اول
 الفاتحه الی اسم صاد صراط الکا دون ذاتها ۶۹۸ و متقیم صراط
 الذین انعمت علیهم لاسماء الالفیه مع الذوات و عیشرات المائت

Uşşâkî tekkesi 36 no'lu nüshanın ilk varağı

بِرَأْفَةِ الْفَاتِحِ النَّبِيِّ الْحَقِيقِيِّ مُحَمَّدٍ الْمُصْعَبِيِّ قَدِّسَ سِرُّهُ الْغَرِيبِ
 بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ مَا لَكَ يَوْمَ الدِّينِ أَيُّكَ الْعَبْدُ
 شَقِيحَانِ أَهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ
 رَوَى عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى قَسَمْتُ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ اثْنَانِ ثَلَاثِينَ
 لِعَبْدِي وَثَلَاثِينَ بَيْنِي وَبَيْنَ عَمَلِي وَعَبْدِي مَا سَأَلَ الْحَدِيثَ فَمَا كَانَ لَهُ فَرَسٌ أَوْ رَهْأَى إِلَى مَا لَكَ
 يَوْمَ الدِّينِ وَمَا كَانَ لِلْعَبْدِ فَهُوَ أَيُّكَ نَعْبُدُ وَأَيُّكَ نَسْتَعِينُ وَمَا هُوَ بَيْنَ اللَّهِ وَبَيْنَ الْعَبْدِ عَمَلٌ
 أَهْدِنَا إِلَى أَفْرَافِهَا أَعْمُوا إِنَّهُ الْفَاتِحُ سُلْطَانُ جَمِيعِ السُّورِ وَلَهُدَّةُ الْقَدَمَاتِ جَمِيعُهَا وَبِئْسَ تَقْدِيمًا
 عَلَى جَمِيعِ السُّورِ تَأَخَّرَتْ عَنْ جَمِيعِهَا فَكَانَتْ مَفْتَحَ كِتَابِ اللَّهِ وَنَشْرَافَهُ كَمَا لَمْ تَنْظُرْ
 لِلْعَيْنَيْنِ مِنْ بَعْدِ صِغِيرَةٍ وَتَكُلُّ الْأَرْفَافِ مِنْ أَمَمٍ وَيَسْتَعِينُ أَنْ يَكُونَ السُّلْطَانُ بِهَذَا الْخَلْقِ لِيَعْمَ
 نَفْعَهُمْ وَتَقْرَأَ الْإِنشَاءَ فِي جَمِيعِ رَكَعَاتِ الصَّلَاةِ وَبِهَا تَمُّ الدُّعَاةُ فَوَأَجِبْ عَلَى كُلِّ سُلْطَانٍ
 أَنْ يَكُونَ كَأَحْقَاقِهَا أَوْ مُتَخَلِّفًا أَوْ مُتَقَلِّفًا وَلَا يَكُونَ رَابِعًا فَالْحَقِيقُ أَنْ يَكُونَ كَصَرِيحٍ رَضِيَ
 قَالَ فِي حَقِّهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَوْ رَجُلٌ صَرِيحٌ لَوْ لَمْ يَخْفِ اللَّهُ بِمَعْصِيَتِهِ خَلِيفٌ
 إِذَا خَافَ وَالتَّخَلُّقُ أَنْ يَكُونَ عَامِلًا عَامِلًا ذَاوِ رِعْ وَالتَّقَلُّقُ أَنْ كَانَ أَحْمِيًا أَنْ يَنْشَبَتْ
 بِأَذْيَالِ الْعَالَمِ الْعَالَمِينَ أَوْ رَعِيْنٍ فَمِنْهُ هُوَ الْعَدْلُ وَرَابِعُ هَذِهِ التَّلْتِ ظَلَمٌ وَقَدْرُ الْعَدْلِ
 يَوْمَ الدِّينِ وَالدُّنْيَا وَقَدْرُ الظُّلْمِ يَوْمَ الدِّينِ وَالدُّنْيَا وَكُلُّ عَادِلٍ فَهُوَ مَهْدِيٌّ وَكُلُّ جَائِرٍ
 فَهُوَ دَجَالٌ زَمَانُهُ مَعْنَى الظُّلْمِ الظُّلْمِ بِالْكَسْرِ ظَلَمًا وَمَعْنَى الظُّلْمِ بِاللَّامِ وَأَصْلُ الظُّلْمِ وَضِعُّ الشَّيْءِ
 فِي غَيْرِ مَوْضِعِهِ وَيُقَالُ مِنْ اسْتَهْمَ أَبَاهُ فَمَا ظَلَمَ وَفِي الْمُثَلِّ مِنْ اسْتَرْعَى الذُّبَّ فَقَدْرُ ظَلْمِ كَذَا فِي خُبَارِ
 الدُّعَاةِ وَالسُّلْطَانُ أَنْ أَرَادَ أَنْ يَكُونَ حُجْوًا عِنْدَ اللَّهِ وَعِنْدَ النَّاسِ فَلْيَسِّرْ الْعَدْلَ وَالْإِنشَاءَ
 وَالتَّكَلُّفَ بِأَخْلَاقِ اللَّهِ الْأَرْبَعَةِ فِي الْفَاتِحَةِ أَوْ رَهْأَى بِكَوْنِهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ الَّذِي خَلَقَ مَعْنَى الظُّلْمِ

KAYNAKÇA

- Ahmed b. HANBEL, Ebû Abdullah eş-Şeybânî, *el-Müsned*, (Thk: Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid ve dğlr), Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1421/2001.
- Aşkar, Mustafa, "Niyâzî-i Mısırî", *DİA*, XXXIII, İstanbul, 2007.
- Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri I-III*, İstanbul, 1333/1917.
- Demirli, Ekrem, "Niyâzî-i Mısırî", *DİA*, İstanbul, 2007.
- Ebû Bekr er-Râzî, Zeynüddin Ebû Abdullah, *Mubtârü's-Sıbâh*, (Thk: Yusuf eş-Şeyh Muhammed), el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, 1420/1990.
- Ebû Nuaym el-İsbehânî, Ahmed b. Abdullah, *Ma'rifetü's-Sahabe*, (Thk: Adil b. Yusuf el-Azzâzî), Dâru'l-Vatan, Riyad, 1419/1998.
- Ebü'l-Fadl el-Meydanî, Ahmed b. Muhammed, *Mecmenü'l-Emsâl*, (Thk: Muhammed Muhyiddin Abdülhamid), Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, trs.
- İbn Abdilberr, Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah en-Nemerî, *el-İstâb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, (Thk: Ali Muhammed el-Bicâvî), Dâru'l-Cil, Beyrut, 1412/1992.
- İbn Mace, Muhammed b. Yezid el-Kazvinî, *Sünen*, (Thk: Muhammed Fuad Abdülbâkî), Dâru'l-Fikr, yrs, trs.
- İbn Sa'd, Ebû Abdullah el-Hâşimî, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, (Thk: Muhammed Abdulkadir Atâ), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1410/1990.
- İbnü'l-Hatîb, Muhyiddin Muhammed b. Kasım b. Yakub, *Ravzu'l-Abyârî'l-Müntehab min Rebû'l-Ebrâr*, Dâru'l-Kalemi'l-Arabi, Haleb, 1423.
- Kara, Mustafa, *Niyâzî-i Mısırî*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1994
- Mâlik b. Enes, Ebû Abdullah el-Asbahî, *Muvatta'*, (Thk: Muhammed Fuad Abdülbâkî), Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Mısır, trs.
- Müslim b. el-Haccac, Ebu'l-Hüseyn el-Kuşeyrî, *Sahîb-i Müslim*, (Thk: Muhammed Fuad Abdülbâkî), Dâru'l-Cil, Beyrut, trs.
- Niyâzî-i Muhammed Mısırî, *Mavâidu'l-İrfan: İrfan Sofraları*, (Tercüme: Süleyman Ateş), Emel Matbaası, Ankara, 1971.

Niyazî Divanı, İstanbul Maarif Kitaphanesi, İstanbul, trs.

es-Seâlibî, Ebu Mansur Abdülmelik b. Muhammed, *et-Temsîl ve'l-Muhâdara*, (Thk: Abdulfettah Muhammed el-Hulv), Darü'l-Arabiyye li'l-Kitab, yrs, 1981.

Yetik, Erhan, "Tasavvufi Açıdan Fatıha Tefsiri (İsmail-i Ankaravi'nin Futühat-ı Ayniyesi Üzerine Bir Çalışma)", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 8, Samsun, 1996.

ez-Zeccâc, Ebû İshak İbrahim b. es-Sirrî, *Meâni'l-Kur'ân ve İ'rabühü*, (Thk: Abdülcélil Abduh Şelebî), Alemü'l-Kütüb, Beyrut, 1408/1988.

ez-Zemahşerî, Ebü'l-Kasım Mahmud Carullah, *el-Keşşâf an Hakaiki Gavâmidü't-Tenzîl*, Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, Beyrut, 1407.